

Johan Svedjedal

En svensk Litteraturbank?

Utredning för Svenska Akademien, avlämnad i januari 2003

Johan.Svedjedal@littvet.uu.se

<http://www.littvet.uu.se/lsoc/svedjedal.htm>

I. EN SVENSK LITTERATURBANK?	1
1. BAKGRUND OCH UPPDRAGET	1
2. TERMINOLOGI	2
II. AVGRÄNSNINGAR: LITTERATURBANKENS SYFTE OCH OMFATTNING	5
1. MÅLGRUPPER	5
2. OMFATTNING I – TERMEN ”ELEKTRONISKA SLUTVERSIONER”	5
3. OMFATTNING II – TERMEN ”BEVARA”	8
4. OMFATTNING III – RÄTTIGHETSLÄGET OCH INSAMLINGSARBETET	9
5. LITTERATURBANKENS FUNKTIONER.....	11
6. OLIKA NIVÅER INOM LITTERATURBANKEN	12
III. AKTÖRER: VERKSAMHETER AV INTRESSE FÖR LITTERATURBANKEN	16
1. SVENSKA AKTÖRER	16
2. UTLÄNDSKA AKTÖRER	24
IV. TEKNISKA ASPEKTER	28
V. ORGANISATION	32
VI. FÖRSLAG TILL PILOTPROJEKT	37
VII. SUMMERING: TIO PUNKTER OM LITTERATURBANKEN	42

I. EN SVENSK LITTERATURBANK?

Utredningen föreslår inrättandet av en Litteraturbank för att bevara och tillgängliggöra digitala versioner av främst skönlitterära verk, dels redan föreliggande, dels sådana som åstadkoms genom digitalisering av tryckta böcker. Verksamheten föreslås börja i form av ett pilotprojekt. Huvudtankarna beträffande avgränsningar, organisation etc. för Litteraturbanken summeras i punktform i en avslutning (→ VII).

1. Bakgrund och uppdraget

Den 10 april 2002 ordnade Svenska Akademien ett seminarium om elektronisk lagring av litterära verk. Bakgrunden var ett förslag av Sven Lindqvist, som också deltog i seminariet. Där medverkade också representanter från Kungliga Biblioteket, Nobelbiblioteket, Riksbankens Jubileumsfond, Språkdata (Göteborgs universitet), Svenska Förläggareföreningen, Sveriges Författareförbund och undertecknad. Diskussionen gällde önskvärldheten av att ”skapa en ’litteraturbank’ för att bevara (→ II.3) de elektroniska slutversionerna (→ II.2) av nya svenska litterära verk och även klassiker, betydande arbeten inom humaniora etc.”, som det hette i inbjudningsbrevet.¹ Denna litteraturbank avses främst för forskning och kvalificerad undervisning, men är naturligtvis i vidare mening väsentlig för kulturarvets tillgänglighet. Fördelarna med en sådan resurs är välbekanta för de flesta: texterna är enkelt sökbara, blir tillgängliga utanför specialisternas krets m.m.

Samsynen om behovet av en sådan litteraturbank var betydande, men åtskilliga detaljer behövde utredas vidare. Akademiens ständige sekreterare Horace Engdahl har bett mig att göra en utredning i frågan för akademiens räkning, vilket har skett under hösten 2002 med finansiering från Riksbankens Jubileumsfond. Utredningen avser litteraturbankens omfattning och ambition, organisatoriska hemvist, rättighetsfrågor o. dyl., men tar inte upp frågan om finansieringen av dess verksamhet.

¹ Inbjudningsbrev från Horace Engdahl den 21 februari 2002.

Jag har uppfattat diskussionerna kring Litteraturbanken som utgående från några huvudsynpunkter. En är att akademisk forskning och publicering har producerat ett antal viktiga klassikerutgåvor som av olika skäl inte når ut som tryckta böcker till tillräckligt många användare. En annan är att vissa skönlitterära författare har önskemål om en gemensam nätplats där de kan göra sina tidigare tryckta verk tillgängliga för allmänheten. En tredje är att digitaliseringen av bokens samhälle skapar nya möjligheter att bygga litterära nätplatser som blir effektiva hjälpmedel för forskning, undervisning och folkbildning. Och en fjärde är att gemensamma nationella initiativ för närvarande saknas på området.

Utredningen har gjorts under hösten 2002. Arbetet har skett så att jag har försökt skapa mig en självständig uppfattning om den tänkta litteraturbankens omfattning, organisation, m.m., liksom av viktigare aktörer på området. Därefter har jag intervjuat ett antal personer, detta med två huvudsyften: dels att kontrollera att min bild av verksamheten stämmer, dels för att få deras reaktioner på mina förslag. En preliminär version av utredningen har vidare granskats av Mats Dahlström, forskare på området. Jag vill gärna här tacka alla dem som har hjälpt till med utredningen genom att ge av sin tid.² Beskrivningarna och förslagen i det följande får dock självfallet stå för mig.

2. Terminologi

Denna utredning förespråkar inrättandet av en litteraturbank enligt ungefär de riktlinjer som angavs i inbjudningsbrevet. För enkelhetens skull talar jag i fortsättningen om denna ännu så länge imaginära inrättning som Litteraturbanken.

I det följande tillämpar jag ett okomplicerat litteraturbegrepp i den meningen att

² De viktigaste intervjuerna är följande: Sture Allén (ledamot av Svenska Akademien, tidigare föreståndare för Språkbanken) den 17 oktober 2002; Mats Herder (Avdelningschef Libris-avdelningen, Kungl. Biblioteket) den 13 november 2002; Gunilla Jonsson (Avdelningschef, Avdelningen för insamling och dokumentation, Kungl. Biblioteket) den 14 november 2002; Tomas Lidman (Riksbibliotekarie, Kungl. Biblioteket) den 25 november 2002. Till det kommer ett möte med representanter för Språkbanken den 3 december 2002: Martin Gellerstam (tidigare föreståndare), Jerker Järborg (docent, tidigare t.f. föreståndare), Rudolf Rydstedt (systemman) och Karin Warmenius (systemutvecklare). Samtal den 2 december 2002 med Mats Dahlström, doktorand på området digital fulltextpublicering av litterära klassiker (Bibliotekshögskolan; se <http://www.adm.hb.se/personal/mad/bibliogr.htm>).

termen ”litteratur” får utgöra en synonym till ”fiktionslitteratur”, ”skönlitteratur” el. dyl.³ Termen får helt enkelt antas omfatta ungefär den art av verk som brukar behandlas i litteraturhistoriska översiktsverk. I detta skede har jag också dragit en kronologisk gräns bakåt vid nysvenskan (dvs. 1526). Som kommer att framgå är planen dock sådan att litteraturbegreppet i princip ska kunna vidgas till att omfatta alla slags verk (brev, fackböcker från alla upptänkliga ämnesområden, etc.), samtidigt som den kronologiska gränsen kan skjutas bakåt i tiden.

Jag har inte sett det som min uppgift att diskutera någon form av estetiska avgränsningar för vilka verk som ska göras tillgängliga via Litteraturbanken, men en utgångspunkt har varit att urvalet – åtminstone under uppbyggnadsfasen – helst bör omfatta verk som är av intresse för undervisning och forskning. Tillsammans med andra skäl (fr.a. texttillgång och rättighetsläget) innebär det att diskussionen ofta kommer att röra sig kring klassiker. Därför bör inledningsvis betonas att Litteraturbanken inte principiellt behöver ses enbart som en resurs för digital publicering av klassiker, utan ska betraktas som en bred litterär och kulturhistorisk satsning som kan omfatta epoker ända fram till vår samtid.

Terminologin inom området digital publicering är delvis svävande. För tydlighetens skull bör här sägas att jag (i anslutning till ett vanligt bruk på området) kommer att skilja på *text(sidor)* och *faksimil(sidor)*. Termerna är användarorienterade. De syftar alltså inte på vilka programlösningar som har använts, utan på hur sidorna ser ut i gränssnittet (i förhållande till den tryckta förlagan). Med textsidor avser jag text som görs tillgänglig i exempelvis ordbehandlingsprogram, som HTML- eller XML-filer (→ IV) etc. och som därför enkelt kan kopieras och manipuleras grafiskt av användaren (ex. genom att ändra typografi, stilstorlek, radlängd etc.). Med faksimilsidor avser jag sådan publicering som innebär ett direkt grafiskt återgivande av en tryckt boksida, vilket innebär att texten är låst

³ Jag har sett termen ”skönlitteratur” som en taxonomisk kategori snarare än som en estetisk och låter den i enlighet med de svenska bibliotekens klassifikationssystem omfatta romaner, noveller, lyrik, dramatik och essäer, oavsett vilken estetisk halt den anses ha. Den vida termen ”humaniora” har jag ansett omfatta genrer som biografier, historiska och kulturhistoriska monografier, översiktsverk inom t.ex. litteraturvetenskap, språkvetenskap och idé- och lärdoms historia, etc.

typografiskt.⁴

Materialet i Litteraturbanken ska vara tillgängligt i fulltextformat, dvs. kunna läsas som löpande text och inte bara via träfflistor från sökprogram, konkordanser etc. I teorin betyder detta att Litteraturbanken kan ses som en konkurrent till den tryckta boken – verken kan ju läsas i sin helhet på skärmen eller skrivas ut av användaren. All erfarenhet på området visar emellertid att digital fulltextpublicering inte hotar den tryckta boken, utan snarare fungerar som ett komplement till den. Litteraturbanken bör därför främst uppfattas som en digital informationsresurs för den som arbetar historiskt och analytiskt med litterära verk.

Som framgår i det följande avser Litteraturbanken att hålla en hög nivå vad gäller teknisk kvalitet och textuell pålitlighet. De tekniska lösningarna ska vara uppbyggda för att kunna fungera på lång sikt och arbeta med grundformat som är möjliga att enkelt överföra till framtida tekniska miljöer. Samtidigt ska texterna vara så väl granskade och korrekturlästa att de är pålitliga nog att använda i undervisning och forskning; i vissa fall tillkommer också kostnader för digitalisering av texter som inte föreligger i maskinläsbart format (→ II.2, IV). Vidare krävs resurser för att producera historiskt och pedagogiskt kringmaterial av det slag som kan göra Litteraturbanken till mer än en textdatabas för experter (→ II.6:6-7). Till utgifterna för detta kommer också kostnader för uppmärkning, metadata (→ IV) etc. Att bygga upp och underhålla Litteraturbanken är därför ett investeringsarbete som måste ses på lång sikt och som kräver nationella initiativ.

⁴ För tydlighetens skull bör några termer presenteras redan här. Med ”digital publicering” eller ”digital form” avses i det följande tillgängliggörande via datorer. ”Bok” avser en i pappersform tryckt och bunden bok, tillverkad i ett större antal exemplar, alltså en s.k. ”codex-bok” (dit alster tillverkade via Print-On-Demand hittills bör räknas). Termen ”e-bok” används vanligen inom bokbransch och journalistik om datafiler innehållande ett enskilt verk, avsett att läsas i en mindre portable dator (handdator). För enkelhetens skull har jag i det följande anslutit mig till detta bruk av termen (som ju egentligen inte är förenlig med definitionen av ”bok”).

II. AVGRÄNSNINGAR: LITTERATURBANKENS SYFTE OCH OMFATTNING

1. Målgrupper

Det är rimligt att avse Litteraturbanken för en relativt bred krets av användare. En viktig grupp finns naturligtvis på universiteten, där forskare inom olika ämnen kan ha stor nytta av materialet – vare sig det gäller analyser av ett enskilt verk av en författare, genomsökningar av större material på jakt efter vissa ord eller fraser, datoriserade språkanalyser, etc. Med tanke på de olika satsningar som nu görs på ”nätuniversitet” bör Litteraturbanken också kunna bli en viktig faktor för de universitet som satsar på nya former av utbildning, ofta riktade till elever som studerar på mindre hemorter med begränsade biblioteksresurser. Samma nytta kan materialet naturligtvis göra för användare inom andra delar av utbildningssystemet: gymnasister och elever på folkhögskolor kan använda Litteraturbanken som underlag för uppsatser, redovisningar etc. Bakom detta ligger förhållandet att Litteraturbanken gör ett kulturellt viktigt textmaterial nationellt tillgängligt. Exempelvis kan här tillhandahållas klassiker som har tryckts i relativt små upplagor och kan vara svåra att skaffa fram i enstaka exemplar på mindre orter (där de kanske saknas i bibliotek och bokhandel) eller i ett tillräckligt antal exemplar (för en skolklass eller undervisningsgrupp). Samma funktion kan Litteraturbanken få för nyare högskoleorter (där samlingar av äldre litteratur inte har kunnat byggas upp), liksom för utländska institutioner för skandinavistik.

Strävan bör alltså vara att Litteraturbanken inte bara blir ett medel för forskning, utan också för folkbildning i vidare mening. En följd av den strävan bör vara att äldre texter gärna ska förses med introducerande material, kommentarer och ordförklaringar. Litteraturbanken ska inte förväxlas med andra verk och institutioner, men är bör ändå ses som ganska nära besläktad med initiativ som folkbibliotek, litteraturhistoriska översiktsverk och klassikerutgåvor.

2. Omfattning I – termen ”elektroniska slutversioner”

I de nya elektroniska textvärlden är den tryckta boken bara en textbärare bland många.

Flera av dem är elektroniska: e-böcker, hörböcker (kassetböcker, CD), CD-ROM, DVD, etc. Samtidigt har produktionen av tryckta böcker digitaliserats så att de texter som bär verken i böckerna regel lagras i digital form (oftast som datafiler i ett desktop-publishing program). Och bakom dem ligger vad som kan kallas elektroniska manuskript i form av digitala arbetsversioner (ordbehandlingsfiler etc.). Till det kommer den enorma produktionen av texter (inklusive skönlitterära) direkt för Internet, som ju växt fram ur försök att ersätta den tryckta boken med elektroniska lagringsformer. I detta elektroniska och digitala flöde av ord måste Litteraturbankens uppgift avgränsas ordentligt.⁵

Termen ”elektronisk slutversion” omfattar i princip slutversionen av alla de ovan nämnda medieformerna. Jag har emellertid förstått uppdraget som att Litteraturbanken ska ha sin huvudsakliga uppgift gällande elektroniska versioner av böcker som tidigare har varit tryckta. Det har inneburit väsentliga inskränkningar i Litteraturbankens uppgift beträffande ”elektroniska slutversioner”, men också en utvidgning.

Inskränkningen betyder att jag bortser från offentliggjorda elektroniska verk och versioner som inte är direkt relaterade till tryckta böcker: e-böcker, förstagångspublicering via Internet, hörböcker, etc. Det mesta av sådant material omfattas av upphovsrätten och kan därför inte göras tillgängligt utan tillstånd från rättighetsinnehavaren (→ II.4). Arkiveringen av dem – och tillgängliggörandet för forskningen – är rimligen snarast en uppgift för forskningsbiblioteken, främst då nationalbiblioteket Kungliga biblioteket. Jag pekar särskilt på det pågående projektet Kulturarw³ som enkelt uttryckt kan sägas arkivera den svenska delen av Internet två gånger per år. Inom projektet, som har pågått sedan 1997, tas två gånger per år kopior av flertalet svenska sidor på Internet, vilka sedan görs tillgängliga för forskning via en söktjänst (Svesök).⁶ På KB pågår också ett projekt med att

⁵ Resonemanget bygger på en åtskillnad mellan boken (ett medium) som lagrare och förevisare av en text (en sekvens av tecken, i regel alfanumeriska) vars uppgift i sin tur är att bära ett verk (den abstrakta andliga skapelsen) som kan föreligga i flera versioner (t.ex. omarbetningar av författaren – Strindbergs olika versioner av *Mäster Olof* etc.). Texten kan frambära verket mer eller mindre korrekt (bristerna ligger i tryckfel etc) och via olika medier (böcker, datorer. etc). Jfr Johan Svedjedal, ”Den sista boken. Om sätt att lagra och ordna texter”, *Den sista boken* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2001), s. 11-87 och Anna Gunder, ”Forming the Text, Performing the Work – Aspects of Media, Navigation, and Linking”, *Human IT* 5:2-3, 2001, 81-206, främst s. 82-111.

⁶ Projektet Kulturarw³ beskrivs t.ex. i Johan Mannerheim, ”Preserving the Digital Heritage of the World –

arkivera kommersiellt spridda e-böcker. De görs tillgängliga för besökare på KB som via en särskild dator kan komma åt e-böckerna, men dessa sprids alltså inte nationellt – åtkomligheten kan beskrivas som en lokal titthålsteknik.

På liknande sätt har jag i detta skede bortsett från författares egna elektroniska slutversioner och andra digitala manuskript och arbetsversioner. Arkiveringen och tillhandahållandet av dem är en angelägen uppgift, men bör främst ses som en uppgift för forskningsbibliotekens handskriftsavdelningar (och motsvarande).⁷ Ett viktigt skäl till att inte tillgängliggöra sådana arbetsversioner vid Litteraturbanken är att de skiljer sig från de tryckta böckerna. För undervisning och forskning är de därmed inte primärt användbara (även om de självfallet har ett stort forskningsintresse som bakgrundsmaterial). Ytterligare ett skäl att inte publicera dem via Litteraturbanken är att de är föfarrättsligt skyddade.

Utvidgningen innebär att Litteraturbanken också bör kunna digitalisera tryckta texter som inte finns i elektroniska slutversioner. På det sättet kan Litteraturbanken rymma även äldre verk som inte finns tillgängliga i digital form. De digitala versionerna av dem skapas genom antingen scanning eller inskrivning.

Huvudprincipen är därmed att Litteraturbanken ska omfatta digitala versioner av litterära verk som tidigare funnits tillgängliga i codex-form. Åtminstone initialt ska den alltså inte inkludera verk som endast har publicerats digitalt, exempelvis av vad som kan betecknas som amatörförfattare.⁸ Det bör betonas att målsättningen utgår från nuläget.

some thoughts after having collected 30 million Swedish web pages”, *Human IT*, 1, 2000, s. 31-44 (även tillgänglig på tidskriftens webbplats, <http://www.hb.se/bhs/ith/1-00/jm2.htm>). Söktjänsten Svesök nås via <http://www.svesok.kb.se>.

⁷ Utvecklingsarbete på detta område pågår inom Handskriftsenheten vid Kungliga Biblioteket, där enhetschefen Anders Burius söker projektmedel för att skapa en bibliotekarie- och forskargrupp som ska utveckla metoder för att lagra och tillgängliggöra digitala författararkiv. (Samtal med Anders Burius den 24 oktober 2002.)

⁸ På Internet finns ett flertal nätplatser där författare kan publicera skönlitterära verk utan kostnad – de fungerar därmed som något av digitala gratisförlag för både författare och läsare. (En av de mest populära är ”Novell på nätet”, som rymmer ca 8.000 noveller och dikter: <http://www.novell.nu>). Ofta genomgår verken på sådana nätplatser ingen egentlig urvalsprocess eller språklig redigering (inte sällan brukar de ansvariga dock dra gränsen vid moraliskt anstötligt material, t.ex. rasistiskt eller pornografiskt). Verken på dessa nätplatser har ett stort litteratursociologiskt och språkligt intresse som uttryck för litterära amatörers eller nybörjares verksamhet, men faller knappast under ambitionerna för Litteraturbanken, vars syfte är att

Förmodligen kommer framtida stora vetenskapliga utgivningsprojekt att baseras i högre grad på direkt digital utgivning (via Internet, DD-ROM, DVD etc.) och Litteraturbanken bör naturligtvis kunna bli en hemvist för sådana mer renodlade digitala projekt. I sådana fall blir relationen till en tryckt utgåva självfallet svagare.

3. Omfattning II – termen ”bevara”

De stora universitetsbibliotekens uppgift har traditionellt varit bl.a. att bevara litteratur. Bevarande har i det sammanhanget praktiskt sett haft två innebörder: att bevara verken, men också att bevara de fysiska föremål som bär verken (böcker, handskrifter, etc.). Bägge uppgifterna har delvis kunnat lösas genom att avbilda de ursprungliga föremålen i andra medier, ex. genom fotografering, mikrofilmning eller andra åtgärder som ger användarna möjlighet att se faksimil av originaldokumenten i andra medier utan att slita på originalen. Framställning av digitala faksimil (*preservation digitization*, ”bevarandedigitalisering”) är ett led i denna process och har på senare tid bedrivits t.ex. vid stora universitetsbibliotek. Sådana insatser har ett arkivmässigt värde (genom att skydda ömtåligt material), men också ett kulturdemokratiskt (genom att tillgängliggöra materialet för fler).

Sådan ”bevarandedigitalisering” är besläktad med en annan form av digitalt bevarande, den att bevara digitala dokument i digital form. Denna form av ”digitaliseringsbevarande” (*digitization preservation*) pågår sedan flera år inom projektet Kulturarw³ vid Kungliga Biblioteket (jfr ovan).⁹

tillhandahålla verk som anses viktiga av kritiker, litteraturhistoriker och andra smakbildare. Verken från nätplatserna har inte genomgått sådana processer av redigering, urval och kanonisering som har växt fram för den tryckta litteraturen. Om sådana nätbaserade amatörförfattare, se Johan Svedjedal, *The Literary Web: Literature and Publishing in the Age of Digital Production. A Study in the Sociology of Literature*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, LXII (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000), s. 135-141 och Erik Peurell, *Users and Producers On Line: Producing, Marketing and Reading Swedish Literature Using Digital Technology*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, LXII (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000), kap. ”On line publication on the Web”, s. 11-35.

⁹ Termen *preservation digitization*, se t.ex. Kelly Russell, ”Libraries and Digital Preservation: Who Is Providing Electronic Access for Tomorrow?”, *Libraries, the Internet, and Scholarship: Tools and Trends Converging*, ed. Charles F. Thomas (New York & Basel: Marcel Dekker Inc., 2002), 1-30, främst s. 9-10. *Digital preservation*, s. 8-9.

Digitala faksimil av fysiska föremål ger fler läsare möjligheten att bilda sig en uppfattning om svåråtkomliga dokument utseende. Som bokhistorisk forskning och textteori har betonat är också ett dokument fysiska karakteristika av stor betydelse för upplevelsen av det verk som dokumentet bär. Dokumenten rymmer ”bibliografiska koder” som också påverkar tolkningen av verket.¹⁰

Därför är det önskvärt att Litteraturbanken inte bara rymmer en textdatabas, utan också som en komplettering av den även faksimil av originaltrycken (och eventuella andra dokument). Faksimilen skulle därmed berika den digitala versionen av klassikerutgåvor i förhållande till den tryckta. Forskare vid de stora universiteten har i regel bekväm tillgång till originaltrycken, men värdet för undervisning och folkbildning vore desto större.

Litteraturbanken skulle därmed kunna bidra till det nationella arbetet med att bevara äldre tryck. Och den skulle delvis kunna fungera som ett digitalt bokmuseum – en nätplats där användarna kan få en översikt av utvecklingen inom typografi, bokband, illustrationer m.m. Kanske kan man tala om en särskild nivå inom Litteraturbanken, Bokbanken.

4. Omfattning III – rättighetsläget och insamlingsarbetet

Många av de verk som kan vara aktuella för Litteraturbanken är upphovsrättsligt skyddade. Upphovsrätten gäller som bekant ”intill utgången av sjuttionde året efter det år då upphovsmannen avled” (§ 43). Det bör då observeras att upphovsrätten också omfattar den ”som översatt eller bearbetat ett verk” (§ 4).¹¹ Stadgandet är väsentligt för exempelvis textkritiska utgåvor av litterära klassiker. I praktiken betyder det att en redaktör som har gjort väsentliga och icke-mekaniska insatser vid utgivningen av ett verk också omfattas av upphovsrätten. Viktigt i sammanhanget är att litteraturhistoriska inledningar och textkritiska kommentarer omfattas av skyddet så snart de anses ha nått ”verkshöjd”. Om inte särskilt avtal finns med rättighetsinnehavaren kan dessa alltså inte publiceras digitalt.

¹⁰ Litteraturen på området är mycket omfattande. En livfull framställning finns t.ex. i Jerome J. McGann, *The Textual Condition*, Princeton Studies in Culture/Power/History (Princeton, New Jersey: Princeton U.P., 1991).

¹¹ Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk [med senare tillägg och förändringar], citerad efter *Sveriges rikes lag [...] Med tillägg av författningar som kommit ut från trycket före den 1 januari 2002*, 123 uppl., utg. av Olle Höglund (Norstedts Juridik, 2002#), B 98 - B 114.

Under det senaste årtiondet har en del förlag arbetat med kontrakt där överlåtelsen av rättigheterna också omfattar publicering i elektronisk form. Det betyder att en publicering av upphovsrättsligt skyddade verk som endast varit utgivna i tryckt form i vissa fall kräver godkännande inte bara från författaren utan också från förlaget.

Från många bokförlags sida kan finnas farhågor för att en Litteraturbank kan vålla ekonomisk skada på utgivningen och försäljningen av tryckta böcker. Farhågorna måste tas på allvar, eftersom en felaktig uppläggning faktiskt skulle kunna få den effekten – i värsta fall så att författare får se sina böcker sälja i mindre upplagor, utgivningsprojekt inställs av rädsla för konkurrens från en publicering där, etc. Potentiellt är ju möjligheten att sprida verk från Litteraturbanken långt större än den att sprida tryckta böcker via bibliotek. Författarnas och förläggarnas ekonomiska intressen sammanfaller därmed vad gäller deras rättighet att försäkra sig om att verk inte sprids utan deras tillåtelse.

Till saken hör också att en del förlag och författare har sökt en kommersiell marknad för digital publicering genom att sälja s.k. ”e-böcker” eller ”e-texter”. Marknaden är ännu liten, men också här kan finnas berättigade farhågor för konkurrens från gratis digital publicering via Litteraturbanken. För s.k. ”smal litteratur” är risken för ekonomisk skada av en gratis digital publicering möjligen mindre än för bästsäljare, räknat i kronor. Men i det förra fallet finns faktiskt risken att själva utgivningen av den tryckta boken hotas av vetskapen om att en digital gratisversion kan komma att finnas tillgänglig. En sådan effekt skulle självfallet motverka Litteraturbankens syfte.¹²

¹² En metod för att bygga upp Litteraturbanken kunde vara att till den kräva in digitala slutversioner av verk som publiceras i bokform med statligt stöd (ex. litteraturstöd, vetenskapliga tryckningsbidrag). Skälet skulle vara att Litteraturbanken på det sättet tillförsäkrades ett stort material och ett kontinuerligt tillflöde; ett argument för ett sådant inkrävande att Litteraturbanken är ännu ett led i det statliga stöd till tillgängliggörande av vissa verk som f.n. bedrivs genom litteraturstödet och distributionsstödet av utvalda titlar till bokhandeln. Leveransen av den digitala slutversionen skulle då ha karaktären av motprestation från det förlag som erhåller litteraturstöd. För att minimera den ekonomiska skadan för författare och förläggare skulle systemet rimligen tillämpa en viss eftersläpning (så att boken måste ha funnits ute i tryck ett visst antal år innan den digitala versionen kan offentliggöras). Flera invändningar kan dock göras mot ett sådant system. Ur författares och förläggares synvinkel kan det skada möjligheten att återutge verk som tryckta böcker och e-böcker (trots den inbyggda eftersläpningen). Och ur Litteraturbankens synvinkel riskerar ett sådant inkrävningssystem att fungera som en funktion av en redan existerande statlig kultur- och forskningspolitik, snarare än som ett självständigt bedrivet initiativ. I första hand bör därför systemet

Rimligast är därför att tänka sig att Litteraturbanken vad gäller upphovsrättsligt skyddat material byggs upp genom frivilliga leveranser. De författare som önskar se sina verk i Litteraturbanken får alltså erbjuda dem dit, varefter Litteraturbanken tar ställning till om den vill utnyttja materialet. Denna huvudprincip ska dock inte fattas som att Litteraturbanken behöver vänta passivt på att material ska levereras in dit. Litteraturbanken bör naturligtvis kunna ta egna initiativ genom att efterlysa relevant material hos författare, utgivare och förläggare om material den finner särskilt intressant. På samma sätt ska litteraturbanken kunna ta initiativ till digitalt tillgängliggörande av upphovsrättsligt fritt material. Inom den kategorin faller ju bl.a. ett stort antal svenska litterära klassiker, ett material av centralt intresse för Litteraturbanken.

Frivillighet behöver inte innebära brist på material. För vetenskapliga utgivare av litterära klassiker betyder Litteraturbanken en möjlighet att sprida utgåvorna till flera användare – förlagen och utgivare på detta område representerar vad som kan kallas den lärda sektorn. Utgivningen finansieras i regel med statligt eller annat stöd, verksamheten är inte vinstdrivande, utgivarnas arbete finansieras med forskningsmedel eller inom tjänst, syftet är att utgåvorna ska spridas och användas av så många som möjligt. Men också skönlitterära författare kan ha intresse av att frivilligt leverera material till Litteraturbanken. Om det ursprungliga förlaget eller annat förlag inte vill ombesörja en nyutgåva i bokform av ett verk erbjuder Litteraturbanken en möjlighet att åter göra det tillgängligt för en större krets av användare på andra villkor än bokmarknadens.

I insamlingsarbetet bör också ingå möjligheten att ta emot material som publicerats på Internet av andra aktörer och som kan anses vara av intresse för Litteraturbanken. På det sättet skulle sådant material synliggöras för användarna genom att föras in till Litteraturbanken. Ytterligare en uppgift är att länka till andra ställen med relevant material på Internet, rimligen då med uppgifter om vilket syfte de har (vetenskapligt etc.).

5. Litteraturbankens funktioner

Litteraturbankens syfte är att publicera litterära verk i fulltextversioner, berikade med funktioner som sökbarhet, länkning, möjlighet att göra konkordanser, litteraturhistoriska kommentarer, etc. Materialet ska vara textuellt kvalitetssäkrat i den meningen att de

bygga på frivilliga leveranser av material.

digitala utgåvorna är pålitliga (jämförda med de tryckta originalen). Den bör vara ett nationellt initiativ, en nätplats dit olika intressenter kan sända material som enkelt blir nationellt (och globalt) tillgängligt. Organisatoriskt och finansiellt bör den därmed inte göras beroende av exempelvis ett enskilt universitets ekonomiska prioriteringar (→ V). Utomlands finns flera viktiga föregångare, men av olika skäl har ingen motsvarande verksamhet byggts upp i Sverige. Därför finns det skäl att nu skapa ett gemensamt nationellt initiativ, till nytta för forskning, undervisning och folkbildning. Liknande verksamheter kan visserligen bedrivas av enskilda aktörer, men ett nationellt initiativ har givna samordningsfördelar, både kulturellt och tekniskt. Det ger möjligheten att på ett mer planerat och långsiktigt sätt bygga upp en samling av e-texter, samtidigt som hela samlingen kan omfattas av funktioner som söksystem, konkordansprogram, etc.

För den som har följt utvecklingen inom e-publicering och digitalisering under de senaste åren är bristen på nationell standardisering slående. Enskilda projekt kan ha god kvalitet och höga ambitioner, men bedrivs ofta utan samordning med liknande projekt. Följden blir att materialet publiceras i olika format, med olika slags uppmärkning (→ IV) och med olika tillgänglighet (inom universiteten t.ex. bara för användare med ”universitetslicens”)

Litteraturbanken bör kunna fylla flera funktioner och rikta sig till flera användare. En funktion är att *samla in* material, antingen som redan existerande i digital form eller genom att digitalisera tryckt material – i bägge fallen kan Litteraturbanken antingen vara mottagande eller initiativtagande. En annan är att *arkivera* detta material – att bevara ”de elektroniska slutversionerna” av verk. Ytterligare en är att tillgängliggöra dessa verk för olika slags användare. Litteraturbanken fungerar därmed som ett forum för att *publicera* verk som författare och förlag på detta sätt kan sprida till fler användare. Den bör också konstrueras så att den underlättar möjligheten att *arbeta* med verken och det språkliga och kulturella material de består av. Dessutom bör Litteraturbanken utarbeta riktlinjer för digital publicering (inom den aktuella kategorin) som gör att den kan vara *rådgivande* för andra som vill bedriva liknande verksamhet.

6. Olika nivåer inom Litteraturbanken

Utgångspunkten har varit att Litteraturbanken ska vara allmänt tillgänglig för icke-kommersiella ändamål. Därför är det naturligt att den ska vara åtkomlig via Internet.

Därifrån kan texterna konverteras till andra format och medier (ex. fickdatorer, CD-ROM).

Jag har bedömt det som att Litteraturbanken bör dra gränsen vid tryckning per s.k. Print-On-Demand, dvs. en metod som skulle innebära att Litteraturbanken tillhandahåller en tjänst som låter användaren beställa tryckta böcker, skapade av ett eller flera verk i Litteraturbanken. Skälen till gränsdragningen är flera. En sådan hantering av tryckta böcker skulle innebära en ny och arbetskrävande nivå i Litteraturbankens arbete. Vissa författare skulle möjligen (med rätta) ställa anspråk på royalty, vilket skulle kräva en besvärlig och individuell redovisning. De böcker som trycktes på detta sätt skulle i vissa fall konkurrera med andra tryckta utgåvor, vilkas utgivare skulle bli mindre benägna att lämna sitt material till Litteraturbanken. En huvudsynpunkt har alltså varit att Litteraturbanken ska vara icke-kommersiell: den ska varken själv sälja material eller sälja material vidare till vinstdrivande företag.

Vid publiceringen via Internet bör följande gälla. Texterna ska vara *nedladdningsbara*, gärna i olika format (t.ex. för fickdator). Därmed är de också i regel *utskriftbara*. För att utnyttja mediets möjligheter och göra Litteraturbanken så användbar som möjligt bör texterna också vara *sökbara* på annat sätt än via den sökfunktion som ingår i själva webbläsaren, dels genom verkinterna sökfunktioner (t.ex. för ett enskilt verk), dels genom en gemensam sökfunktion (för alla verk och allt kringmaterial) som generar en träfflista.¹³ Vidare bör texterna vara *bearbetningsbara*, dvs. det ska vara möjligt för användarna att skicka dem vidare helt eller delvis, t.ex. kopiera delar ur dem till ordbehandlingsprogram, bearbeta dem med konkordansprogram, etc. Texterna bör dessutom vara enkelt *navigerbara*, dels genom att vara enkelt ”bläddringsbara”, dels genom att i vissa fall förses med digitala hyperlänkar (som t.ex. leder till kommentarer och ordförklaringar).

Som framgår nedan (→ III) arbetar olika projekt med skilda lösningar vad gäller filformat och navigerbarhet. Litteraturbanken bör också sträva efter en viss flexibilitet, detta eftersom materialet skiljer sig åt – en del är länkat, annat inte, somligt lämpligt för att göras till e-böcker, annat inte.

¹³ De internationella projekt som redovisas nedan (→ III.2) ger flera bra exempel på sådana sökfunktioner. De inkluderar vanligen möjligheten att söka i olika kategorier (efter ämne, period, genre) och med olika slags kombinationer av flera termer.

Som framgår är avsikten att ett verk ska kunna göras tillgängligt i flera tekniska format samtidigt (1-4). På samma sätt bör kringmaterial (5-7) kunna finnas på flera olika nivåer. Men även om tillgängliggörandet för verken och kringmaterialet kan skilja sig åt, är det självfallet viktigt att sträva efter enhetlighet beträffande de tekniska formaten, materialets organisation och den redaktionella granskningen.

Följande lösningar bör vara de normala:

(1) *Digitala faksimil*

Digitala färgfaksimil av handskrifter, originaltryck, utnyttjad klassikerutgåva, etc. (För klassikerutgåvor bör faksimilet avse också försttrycket, inte bara klassikerutgåvan.) Verken bör också finnas tillgängliga i XML-format (2) eller (4) som förses med länkar till och från de digitala faksimilerna (1).

(2) *XML-format utan interna länkar*

Normalfallet. Texterna sökbara via gemensam sökfunktion. Texterna föreligger här i ett grundformat som innebär att de tekniskt sett enkelt kan förevisas i andra format (ex. 3). De kan också ”kläas av” (formatering etc.) och kunna skickas vidare för att bearbetas i konkordansprogram, undergå automatiserad språklig analys, etc.

(2) *E-böcker*

Konvertering från (1). Tillgängliggörs i program som MsReader och avses främst för handdatorer. Gäller rimligen mest kortare dikter, noveller, essäer och kortromaner – längre texter fungerar otympligt på handdatorer. Normalfallet bör av samma skäl vara ”ren text”, alltså inga länkar till kommentarer och ordförklaringar.

(4) *XML-format med interna länkar*

Som ovan (2), men dessutom med länkar till ordförklaringar, kommentarer etc. Används främst för klassikerutgåvor där ordförklaringar etc. finns i det tryckta originalet.

(5) *Ordförklaringar, kommentarer*

Material som länkas till texterna för att ge sakupplysningar etc. Kan antingen hämtas ur en tryckt version eller produceras direkt för Litteraturbanken.

(6) *Biografier, kronologiska listor, etc.*

Korta presentationer av författarens liv och verk – alltså en grundläggande presentation, avsedd för den som snabbt vill orientera sig. En löpande text som gärna kan kompletteras med listor över viktiga tilldragelser i författarens liv och författarliv, en kronologisk förteckning över viktigare verk, etc.

(7) *Bibliografier – verk av författaren, verk om henne eller honom*

En komplett förteckning (så gott det går) över författarens utgivna verk. En förteckning över den viktigaste forskningen om honom eller henne, liksom över biografier och introduktioner. (I regel får detta naturligtvis bli en urvalsbibliografi, förslagsvis av en omfattning någonstans emellan den i artiklarna i *Svenskt biografiskt lexikon* och i Lönnroth och Delblancs *Den Svenska Litteraturen*).

III. AKTÖRER: VERKSAMHETER AV INTRESSE FÖR LITTERATURBANKEN

Hela Internet är ett medium för att publicera och sprida digitala verk. En delmängd av det materialet är den typ av verk som Litteraturbanken ska tillhandahålla, skönlitterära och humanistiska verk som tidigare varit tillgängliga i bokform. Allmänt kan sägas att digitaliseringen av samhället under den senaste tioårsperioden har inneburit en mycket stark utveckling av den digitala publiceringen, både beträffande tjänster som erbjuds av vinstdrivande företag och av kunnandet inom förvaltningar, universitet m.m. Det finns en rad modeller att ta ställning till, både inom landet och utom det.

Översikten nedan är starkt selektiv och summarisk och gäller aktörer vilkas verksamhet på olika sätt har bedömts vara av mer omedelbart intresse för Litteraturbanken. Utanför redovisningen faller alltså de många enskilda projekt för digitalisering av handskrifter o.dyl. som pågår inom t.ex. arkivvärlden, men som arbetar med andra typer av material och strukturproblem än de som är centrala för Litteraturbanken. Internationellt finns ett mycket stort antal ambitiösa och intressanta projekt som kan tjäna som inspiration för Litteraturbanken. Beträffande dem har jag inskränkt mig till tre särskilt viktiga projekt som täcker ungefär samma slags material som Litteraturbanken. Den specialintresserade kan orientera sig i andra internationella e-textprojekt via något av de många länkträd som finns hos universitetsbibliotek o.dyl.

1. Svenska aktörer

Amatörprojekt. På Internet pågår en rad svenska amatörprojekt för publicering av litterära klassiker i fulltextformat. En del av dem genomförs som kollektiva insatser, andra som enskilda. Somliga har anknytning till författarsällskap el. dyl., men ofta utan egentlig finansiering. Det största av dessa projekt är frivilligprojektet Projekt Runeberg, som bedrivs i Linköping och har mycket stor omfattning. Där publiceras verk i fulltext, både som textsidor och som digitala faksimil (trots namnet ägnas projektet alla slags författare och verk, nästan bara sådana som är upphovsrättsligt fria). Det omfattar nu drygt 300

titlar, flertalet på svenska, men också på t.ex. norska och danska. Andra mer begränsade projekt gäller publicering av verk av enskilda författare, exempelvis Karin Boye.¹⁴

Sådana projekt har ett litteraturfrämjande värde och har bidragit till utveckling av programvara och metoder för digital publicering. Särskilt ska här framhållas Projekt Runeberg som rymmer praktiskt och pedagogiskt tänkvärda lösningar. Ofta lider de dock av brist på elementär medvetenhet om textkritiska problem (t.ex. vilken version av ett verk som ska väljas), samtidigt som korrekturläsningen ofta är otillfredsställande. Följden blir att de inte är användbara för forskning och undervisning. Omfattningen av detta material är dock relativt stort och det används också av skolelever, studenter och kulturintresserade. Det finns också nätplatser som är gjord med större omsorg och som bygger på utmärkta textkritiska förlagor. En sådan webbplats ägnas Carl Michael Bellmans verk, återgivna med hyperlänkar till ordförklaringar ur Standardupplagan.¹⁵

Det lärda samfundet kan rikta invändningar mot kvaliteten hos somliga av dessa projekt. Då måste understrykas att ett viktigt skäl till att sådana projekt har kommit till är att det lärda samfundet hittills inte har erbjudit några alternativ eller bättre lösningar vad gäller digital publicering av sådant material.

Digital publicering av offentligt och akademiskt tryck. Under nittio-talet började statsförvaltning och universitet sekundärpublicera material via Internet, oftast i form av gratis nedladdningsbara digitala faksimil i form av pdf-filer. Från mitten av 1990-talet finns statligt utrednings- och lagstiftningsmaterial tillgängligt i denna form, liksom Statskontorets publikationer. Ett stort antal liknande exempel kan anföras. Materialet utgör exempel på långvarigt och effektivt bedrivna projekt inom digital publicering, men omfattande material som inte är aktuellt för Litteraturbanken.¹⁶

¹⁴ Projekt Runeberg: <http://www.lysator.liu.se/runeberg>.

Karin Boye-sällskapet: <http://www.ivo.se/kboye>.

¹⁵ Det största internationella projektet av detta slag är Projekt Gutenberg (<http://www.gutenberg2000.de>). Den textuella kvaliteten i ett par svenska amatörprojekt (Autotexts och Projekt Runebergs publicering av Selma Lagerlöf, Karin Boye-sällskapet och Projekt Runebergs publicering av Karin Boyes dikter) granskas i Erik Peurell, ” ’...bakom kundens blekhet.’ Textuell kvalitet på webben”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 28:3/4, 1999, 64–86. Carl Michael Bellman: <http://www.bellman.net>.

¹⁶ Material från Regeringskansliet är enklast tillgängligt via:

Liknande rutiner för publicering av akademiska avhandlingar har senare utvecklats av enskilda universitet, exempelvis Linköpings universitet, Lunds och Uppsala universitet, också här i regel i form av digitala faksimil (pdf, etc.). Av rättighetskäl omfattar materialet oftast endast avhandlingarnas summaries (ibland bara abstracts). Merparten av materialet är på engelska och den övervägande delen är i bokform utgivna i vetenskapliga serier eller publicerade som enklare stenciltryck. Verksamheten med digital fulltextpublicering vid ”Linköping University Electronic Press” bedrivs sedan 1996, varefter andra universitet har tillkommit. Fulltextpublicerade avhandlingar finns också hos exempelvis Lunds universitet. I sammanhanget kan också nämnas att påbyggnadsuppsatser (magisteruppsatser etc.) ofta publiceras på Internet via enskilda universitetsinstitutioner. Ingen fullständig inventering av den digitala akademiska publiceringen har gjorts för denna utredning, men generellt kan sägas att universitet och högskolor har börjat arbeta upp en egen och ibland betydande kompetens på området. Bara en liten del av materialet lär dock vara intressant för Litteraturbanken (vissa humanistiska avhandlingar i fulltextformat).¹⁷

Universitetens projekt för digital publicering av akademiska avhandlingar har utvecklats inom de enskilda universiteten, i regel utan nationell samordning. De har snarast varit ett uttryck för de enskilda universitetens strävan att förenkla och förbilliga verksamheten. Nu pågår dock arbete för att ordna åtminstone en gemensam nationell portal för detta material.

E-böcker. Flera reguljära förlag och andra aktörer tillhandahåller s.k. ”e-böcker” (datafiler avsedda för läsning i hand- eller bordsdatorer), antingen via direktförsäljning eller via licenser och tidsbegränsad utlåning via folkbibliotek. Majoriteten av verken (men inte alla) är upphovsrättsligt skyddade.

<http://www.regeringen.se/propositioner/index.htm#departement>.

Statskontoret: <http://www.statskontoret.se/publi/index.htm>.

¹⁷ Linköping University Electronic Press: <http://www.ep.liu.se>.

Uppsala universitet: <http://publications.uu.se/index.xsql?lang=sv>.

Lunds universitet: <http://www.lub.lu.se/luft/diss/fulltextall.html>.

Samtliga nätplatser ger en kort historik och presentation av verksamheten. Se även Yvonne Hultman Özek, ”Elektronisk publicering – doktorsavhandlingar, obefogad oro?”, *Human IT* nr 4, 1999, s. 69-79.

Bland förlag på området kan nämnas Piratförlaget, Natur och Kultur, Lind & Co, och bland andra aktörer BTJ (Bibliotekstjänst), Autotext, eLib (försäljning och distribution). Verken tillhandahålls i olika format avpassade både för stationära datorer och fickdatorer (ex. Adobe, MsReader, MobiPocket) och priset är ofta ungefär motsvarande det för en pocketbok. Tillsammans utvecklar dessa aktörer en marknad för elektroniska böcker som fungerar som en – hittills mycket begränsad – del av bokmarknaden i stort.¹⁸

Hos forskningsbibliotek och folkbibliotek finns ett urval sådana ”e-böcker” för utlåning (dvs. nedladdning till handdatorer) eller direkt läsning. Lånetiden brukar vara begränsad, filerna spärrade för utskrift och programmerade så att de raderas efter en viss tid. BTJ är skandinavisk distributör för företaget netLibrary (engelskspråkig litteratur, främst facklitteratur), t.ex. till Göteborgs universitetsbibliotek, medan det svenska företaget eLib arbetar med försäljning till folkbibliotek av ungefär de titlar som finns tillgängliga via (nät)bokhandeln. Verksamheten är växande, men riktar sig endast till låntagare vid de enskilda biblioteken (lånkortnummer krävs för att ladda ner texterna).¹⁹

De nämnda förlagen och andra aktörer som arbetar med ”e-böcker” representerar en ekonomisk och teknisk kompetens, men inte av ett slag som är primärt nödvändig för en gratisverksamhet som den som planeras vid Litteraturbanken.

Kungliga Biblioteket. I Kungliga bibliotekets ansvar som nationellt forskningsbibliotek ingår bl.a. att svara för samordning mellan landets olika forskningsbibliotek, liksom att ha ett nationellt ansvar för ”utveckling av tjänster baserade på informationsteknik”. KB svarar också för det nationella biblioteksdatasystemet Libris (som sedan några år är fritt tillgängligt på Internet). Vidare ska KB bl.a. samla och tillhandahålla hela den svenska tryckproduktionen. Sedan lång tid har KB arbetat med bevarandefrågor, dels sådana som gäller bevarande av äldre svenskt tryck, dels sådant som gäller bevarande av material som

¹⁸ En lista övers svenska e-böcker till salu, omfattande ca 170 titlar, finns hos nätbokhandeln Bokus.se (<http://www.bokus.com/se/books/ebooks/index.shtml>).

¹⁹ Om BTJ:s relation till netLibrary, se http://www.btj.se/utbud/bocker/e_bocker/netlibrary.html. ELib, se <http://www.elib.se>.

endast finns tillgängligt i digital form (t.ex. material på Internet, e-böcker).²⁰

KB:s uppdrag och finansiering betyder att det är det enda forskningsbibliotek som har ett nationellt ansvar av det slag som är aktuellt för Litteraturbanken. I denna funktion har KB utvecklat omfattande internationella kontakter i biblioteksvärlden som bl.a. innefattar samarbete med flera utländska institutioner som bedriver liknande verksamhet som den i Litteraturbanken. Vid KB finns också verksamhet (permanent och i utvecklingsform) av stor relevans för Litteraturbanken. Via Libris finns möjligheten att länka bibliografiska poster direkt till digitala utgåvor av det slag som skulle vara aktuella inom Litteraturbanken. Vid KB pågår också långt kommet arbete med att utveckla formulär och riktlinjer för katalogisering och beskrivning av online-dokument. Vidare har KB drivit ett provprojekt där biblioteket har tillgängliggjort femton böcker tryckta före år 1700 som digitala faksimil. Bland böckerna finns verk av Stiernhielm och Lasse Lucidor, alltså sådant som är direkt relevant för klassikerdelen av Litteraturbanken. (I sammanhanget bör också nämnas att KB arbetar med att digitalisera affischer ur sina samlingar.)²¹

KB har alltså omfattande kompetens på flera områden som är viktiga i detta sammanhang. Dock ska påpekas att KB inte har arbetat med fulltextpublicering av det slag som är viktig inom Litteraturbanken.

Skolverket. Skolverket bedriver ingen egen publicering av material av intresse för Litteraturbanken, men har ett ”länkskafferiet” med kort kommenterade länkar till nätplatser med skönlitteratur och humanistiskt material. Den primära målgruppen för Länkskafferiet

²⁰ KB:s instruktion enligt förordning 1996:505, återgiven på <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19960505.htm>. (Påståendet att KB har arbetat med bevarande av digitalt material under ”lång tid” får naturligtvis tas relativt och omfattar de senaste åren. Innebörden är bl.a. att KB uppfattade problemet och sökte lösningar på det innan det hade identifierats av andra beslutsfattare.)

²¹ KB:s digitala faksimil av böcker nås via länken ”svenskt tryck före 1700”, <http://www.kb.se/F1700/default.htm>. Projektledare har varit Gunilla Jonsson, biblioteksråd och chef för Avdelningen för insamling och dokumentation.. Om affischprojektet, se <http://www.kb.se/Af/Online.htm>.

är, enligt dess nätplats, skolelever på 10-15 år.²²

Språkbanken. Den viktigaste aktören inom publiceringen av vetenskapligt pålitlig digital fulltextpublicering av skönlitterära verk är Språkbanken vid Göteborgs universitet (Humanistiska fakulteten). Dess verksamhet har byggts upp från slutet av 1960-talet. Språkbankens ursprungliga uppdrag var ”att på eget initiativ insamla, lagra och tillhandahålla nusvenskt skriftspråk, i praktiken vanligen tidningsspråk, kompletterat med skönlitteratur m.m.”²³ Materialet är mycket omfattande och består av verk från medeltiden och fram till våra dagar. Mycket utgörs av facktexter (ex. tidningsartiklar, ca 20 miljoner ord) och lexikaliska databaser (t.ex. en digital version av *SAOB*, Svenska Akademiens Ordbok). Merparten av materialet i Språkbanken är endast åtkomligt i form av konkordanser, träfflistor ur databaser, etc. Sådant material kräver en utomordentligt stor kompetens vad gäller insamling, uppmärkning, programmering, etc. I Språkbanken finns också en ”språklig verktygslåda” för analys och uppmärkning av ord i en text. Verktygslådan rymmer bl.a. en tokeniserare, en lemmatiserare och ett morfosyntaktiskt taggningsprogram (samtliga viktiga för den typ av sökfunktion som behövs för att en fulltextdatabas ska fungera smidigt för användaren). Språkbanken har den klart största kompetensen i Sverige vad gäller språklig databearbetning av stora material.²⁴

Språkbankens material innehåller viktigt skönlitterärt material i form av konkordansdatabaser. Sådana finns för C. M. Bellmans och August Strindbergs samlade verk, vilka alltså inte görs tillgängliga som fulltexter utan i form av träfflistor, länkade till delar av verken. Liknande databaser finns för ett antal äldre svenska romaner, för romaner

²² Skolverkets ”Länkskafferiet”, <http://länkskafferiet.skolverket.se>, främst länkarna ”Kultur” och ”Språk och skrift”.

²³ Språkbanken. Principskiss över verksamheten. Ledningsgruppen genom J. J. [docent Jerker Järborg], september 2002. [Bilaga till skrivelse till Humanistiska fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet.]

²⁴ Jerker Järborgs ovannämnda skrivelse ger en utmärkt översikt av Språkbankens verksamhet. En kortare översikt finns även på dess nätplats (<http://sprakdata.gu.se>) via länken ”Om Språkbanken”. Termerna: ”Språkbanken tar också fram en språklig ’verktygslåda’ som omfattar verktyg som ’tokeniserare’ (program som rensar textord från bl.a. interpunktion), ’lemmatiserare’ (program som återför böjningsformer till en huvudform), ett morfosyntaktiskt taggningsprogram (som automatiskt markerar ordklass på orden i en text) och ett textlänkingsprogram (som skapar parallella texter).”

från Bonniers förlag (1976/77 och 1980/81) samt ytterligare ett antal verk.²⁵

I detta sammanhang intresserar särskilt Språkbankens fulltextpublicering av skönlitterära och humanistiska verk. Där bedrivs ett projekt i samarbete med *Svenska Vitterhetssamfundet* beträffande publicering av C. J. L. Almqvists Samlade Verk i digital hypertextversion (jfr nedan SVS).

Språkbanken är en avdelning vid Göteborgs universitet, knuten till Institutionen för svenska språket där. Språkbanken växte fram ur språkliga forskningsprojekt vid slutet av 1960-talet. Den finansierades först med medel från forskningsråd, därefter med öronmärkta statliga medel och numera med fakultetsmedel. Föreståndare var under den första perioden Sture Allén, därefter Martin Gellerstam och fr.o.m. denna höst Lars Borin. Arbetet med uppmärkning och digital publicering utförs av personal anställd vid Språkbanken.²⁶

Svenska Akademien. Sedan sommaren 2002 publicerar Svenska Akademien sin klassikerserie i en webbversion. Den har karaktären av ett berikat digitalt faksimil – sidorna finns tillgängliga i form av pdf-filer som efterliknar de tryckta boksidorna, men försedda med synliggjorda och ömsesidigt klickbara länkar till kommentarer och ordförklaringar. Hittills föreligger tio titlar (i elva volymer), men avsikten är att samtliga volymer i serien (hittills 19 titlar) ska läggas ut på nätet. En viss del av det redan publicerade materialet är upphovsrättsligt skyddat. Akademien har inte egen personal som utför arbetet med den digitala versionen. Tjänsten upphandlas alltså.²⁷

Svenska Vitterhetssamfundet är ett samfund som arbetar med att utge klassiska svenska författares verk i vetenskapligt tillfredsställande och kommenterade editioner. (Det bör för tydlighetens skull påpekas att undertecknad är medlem av dess styrelse.) SVS grundades 1907 och har hittills utgivit ca 260 volymer av ett fyrtiotal författare (den totala utgivningen motsvarar ca 5 hyllmeter), de flesta av dem från 1700- och 1800-talen. Ofta syftar utgivningen till att utge samtliga verk av en författare, men SVS arbetar också med

²⁵ En översikt över konkordanserna finns på: <http://spraakbanken.gu.se/lb/konk/index.html>.

²⁶ Lars Borins verksamhet presenteras på hans nätplats: <http://www.ling.uu.se/lars>.

²⁷ <http://www.svenskaakademien.se/SVE/klassiker/>

urvalsvolymer eller enstaka verk ur en författares produktion. Största delen av utgivningen sker i serien ”Svenska författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet”, som bl.a. rymmer avslutade editioner av Olof von Dalins *Then Swäniska Argus*, samlade verk av Lasse Lucidor, Hedvig Charlotta Nordenflycht, Anna Maria Lenngren, Erik Johan Stagnelius och långt gångna utgåvor av Kellgren, Leopold och Thorild. På senare år har en särskild serie startats för verk i urval. Den omfattar ca ett dussin volymer, bl.a. med verk av Samuel Columbus, Hans Gustaf Rålamb, Skogekär Bergbo och kvinnliga romanförfattare från 1800-talet (jfr nedan). Sedan 1993 publicerar SVS också C. J. L. Almqvists Samlade Verk, varav f.n. föreligger 14 volymer.²⁸

SVS är den ledande vetenskapliga skönlitterära textutgivaren i Sverige. Utgivningstakten är för närvarande ca 5 volymer per år. Volymerna redigeras av vetenskapliga utgivare (oftast från Litteraturvetenskap eller Nordiska språk). Tryckningen av volymerna bekostas med anslag från Riksbankens Jubileumsfond, medan SVS verksamhet bekostas av samfundets egna medel. Sedan några år gäller ett principbeslut inom SVS att all ny utgivning ska publiceras parallellt i digital form på Internet (med viss eftersläpning). Arbetet med detta sköts av Språkbanken, men av olika skäl har insatserna hittills främst koncentrerats till C. J. L. Almqvists Samlade Verk som har fungerat som något av ett pilotprojekt. (I sammanhanget kan påpekas att SVS arbetar med ett kontrakt med utgivarna som låter samfundet publicera deras inledningar och kommentarer också i digital form.)

Den pågående bokutgåvan av Almqvists samlade verk publiceras (med viss eftersläpning) i en digital fulltextversion, länkad till kommentarer och ordförklaringar och med en sökfunktion. Verksamheten är ännu blygsam kvantitativt sett. Den digitala utgåvan omfattar f.n. åtta volymer, men ytterligare tre publiceras under hösten 2002, varefter följer andra 1800-talsromaner utgivna av Vitterhetssamfundet (Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén, Sophie von Knorring). Planer finns också på att komplettera e-texterna inom Almqvists Samlade Verk med digitala faksimil av originaltryck, brev, manuskript etc., allt ömsesidigt länkat till de digitala versionerna av Samlade Verk. Språkbanken (jfr ovan) ombesörjer den digitala publiceringen på uppdrag av Svenska

²⁸ Svenska Vitterhetssamfundet presenteras kort på dess nätplats: <http://spraakdata.gu.se/lb/vittsam>.

Vitterhetssamfundet och med finansiering därifrån (delvis medel från forskningsråd).²⁹

2. Utländska aktörer

Utanför Sverige finns en rad projekt vilkas detaljlösningar är värda att studera närmare vid uppbyggandet av Litteraturbanken. Nedan lyfter jag särskilt fram tre av dem. Den specialintresserade kan dessutom besöka följande projekt (urvalet är gjort för att omfatta författarskap och verk av sådant slag som kan vara aktuella för Litteraturbanken):

The William Blake Archive	http://www.blakearchive.org
Wordsworth & Coleridge, Lyrical Ballads	http://is.dal.ca/~lballads/index.html
The Victorian Web	http://65.107.211.206/victov.html
The Walt Whitman Archive	http://www.whitmanarchive.org
Celt. Corpus of Electronic Texts (iriska texter)	http://www.ucc.ie/celt

Electronic Text Centre finns vid University of Virginia och är ett av de äldre projekten av detta slag. Verksamheten har bedrivits sedan 1992 och f.n. finns ca 10.000 verk tillgängliga gratis on-line. De flesta är på engelska, men totalt finns tretton språk representerade. Mycket av materialet är skönlitteratur (merparten upphovsrättsligt fri), men där finns också politik, kulturhistoria etc. Textdatabasen är försedd med en sökfunktion där materialet också kan avgränsas i olika kategorier (poesi, kvinnliga författare, etc.). Många av verken finns också tillgängliga som "e-böcker". Själva omfattningen av arkivet gör det oerhört användbart som resurs för undervisning och forskning.³⁰

The Rossetti Archive har utvecklats av Jerome McGann och en stab medarbetare vid

²⁹ Tryckningen av samfundets böcker bekostas med anslag från Riksbankens Jubileumsfond. Den digitala publiceringen har hittills bekostats av samfundets egna medel, men medel sökes f.n. från RJ för denna växande verksamhet. Undertecknad är samfundets "Internet-redaktör", dvs. har det vetenskapliga ansvaret för de digitala versionerna. Den digitala utgåvan och dess relation till den tryckta presenteras i Svedjedal 2000, kap. "Almqvist on the Internet: the Digitization of a Critical Edition", s. 175-196.

³⁰ <http://etext.lib.virginia.edu>.

University of Virginia (och med finansiering från flera olika håll). Detta digitala arkiv rymmer ederade versioner av Dante Gabriel Rossettis litterära verk, digitala faksimil av dem och hans bilder (målningar etc.), liksom av originaltrycken. Alltsammans är länkat till biografiska artiklar om honom och kronologiska listor över hans liv och verk. Till verken hör också en stor uppsättning kommentarer: litteraturhistoriska, konsthistoriska, bibliografiska, tryckhistoriska, m.m. Arkivet rymmer vidare ett stort antal uppsatser om arbetet med arkivet, om tolkningsteoretiska frågor i anslutning till det, liksom uppsatser om teoretiska och praktiska problem vid digitalisering av litteratur. Allt är gjort med stor noggrannhet och tillsammans bildar materialet en ”Rossetti-webb”, en digital miljö där läsaren via en stor uppsättning länkar navigerar åt olika håll i materialet. Rossetti-arkivet visar hur sofistikerade och pedagogiska lösningar på detta område kan vara – men är också ett exempel på hur mycket av tid och pengar som kan krävas.³¹

Arkiv for Dansk Litteratur (ADL) lanserades den 31 oktober 2002. Det är en ambitiös nätplats som har tillgodogjort sig lärdomar från många föregångare för att skapa en digital bank av dansk litteratur (främst skönlitteratur), kompletterat med kringmaterial. På många sätt kan det tjäna som en inspiration för Litteraturbanken.³²

Arkivet rymmer företrädesvis verk av författare som är upphovsrättsligt fria. Där finns verk av ett sjuttioal författare. Arkivet bygger i huvudsak på textkritiska utgåvor, utgivna av det lärda sällskapet Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.³³ I de fall sådana utgåvor inte finns tillgängliga har ADL utnyttjat tidigare textkritiska utgåvor eller

³¹ ”The Rossetti Archive”, <http://jefferson.village.virginia.edu/rossetti>. Arbetet med detta och de därmed förbundna tolkningsteoretiska problemen behandlas i Jerome McGann, *Radiant Textuality: Literature after the World Wide Web* (New York: Palgrave, 2001).

³² Arkiv for Dansk litteratur: <http://www.adl.dk>. Presentationen nedan bygger på egen användning av ADL, kompletterad med vissa sakupplysningar ur dess egen presentation, ”Om ADL”: http://www.adl.dk/adl_pub/omadl/cv/OmAdl.xsql?nnoc=adl_pub.

³³ Det Danske Sprog- og Litteraturselskab är ett utgivarsällskap, grundat 1911 av historiker, språkforskare och litteraturhistoriker. Det har mycket breda uppgifter: att utge klassiker i vetenskapliga utgåvor, utge bibliografier, utge ordböcker på vetenskapligt underlag, bygga upp textkorpusar och elektroniska språkresurser, samt nytte dokument till Danmarks äldre historia. Det har utgivit drygt 200 titlar i ca 800 band. Verksamheten finansieras främst av Kulturministeriet och Carlsbergfondet. Om sällskapet, se

originaltrycken. Verken finns dels tillgängliga i form av textsidor i två format (ASCII resp. HTML), dels i form av faksimil (gif). De senare avbildar i förekommande fall inte originaltrycken, utan de textkritiska utgåvor som har använts. Pagineringen är densamma för de bägge kategorierna och läsaren kan växla mellan de olika sorternas sidor. Vid lanseringen omfattade arkivet drygt 50.000 textsidor (och ett ännu större antal faksimilsidor). För vissa författare finns också digitala faksimil av originaldokument (t.ex. manuskript). Enkelt uttryckt dominerar ADL av den kanoniserade danska litteraturen: H.C. Andersen, Herman Bang, Holger Drachmann, Ludvig Holberg, Søren Kierkegaard, Saxo m.fl.

Till de litterära verken kommer olika slags kringmaterial. De enskilda titlarna kan nås via ett särskilt register och det finns en motsvarande sida över författarna. Varje författare har en egen ”forside”, något av en motsvarighet till hemsida. Där finns en kort presentation och några viktiga årtal, samt länkar till mer omfattande material: en biografi, en lista över vilka verk som finns tillgängliga i ADL (”titelliste”, upplysningar om vilken utgåva som har använts, en bibliografi (verk av och om författaren) och lista över manuskript tillgängliga i ADL. I sammanhanget bör kanske särskilt understrykas att ADL *inte* omfattar redaktörernas efterskrifter och ordförklaringar etc. ur de utgåvor som använts – detta material skyddas upphovsrättsligt. En följd av detta är att ADL arbetar med s.k. ”rena texter”, dvs. texter som inte har några länkar till ordförklaringar, varianter etc.

Av särskilt intresse är de välskrivna och ambitiösa biografierna över författarna. De omfattar en skiss över författarnas levnadslopp, deras författarskap, mottagandet av det, såväl i samtid som av eftervärld. Genomgående finns länkar till verk som är utlagda hos ADL (också till enskilda dikter etc.). Biografierna är skrivna av experter på området och fungerar utmärkt som välskrivna litteraturhistoriska introduktioner till författarskapen – ADL påpekar i sin presentation att dessa biografier tillsammans i realiteten fungerar som en nyskriven dansk litteraturhistoria om motsvarande ca 2.000 sidor.

Allt material i ADL är sökbart via en gemensam sökfunktion. Den har två ingångar: (1) sökning på titel, (2) fritextsökning i allt material: textsidor, författarbiografier, etc. Enligt ADL:s egna uppgifter täcker sökfunktionen f.n. ca 30 procent av verken i arkivet.

presentationen på dess nätplats: <http://www.dsl.dk/administration.html>.

ADL styrs tekniskt och praktiskt av Det Kongelige Bibliotek med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab som likställd partner med ansvar för det redaktionella arbetet. Projektet har haft stöd av KulturNet Danmark och Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek.³⁴

ADL lanserades medan denna utredning skrevs och är fortfarande i ett tidigt uppbyggnadsskede, även om den nu offentliggjorda versionen ter sig mycket mogen. Det bör påpekas att biografier ännu saknas för ungefär hälften av författarna och att uppställningen av materialet kring dem i vissa fall kan skilja sig åt (beroende på materialtyper etc.) Texterna är ännu inte korrekturlästa efter inscanning, etc.

³⁴ Formuleringarna om ledning och finansiering är direktöversatta ur en presentation av ADL i nyhetsbrevet *LIS (Litteratur, information, sprog)*, nr 20, oktober 2002, s 1. Jfr också presentationen på ADL:s nätplats (se ovan).

IV. TEKNISKA ASPEKTER

Jag har inte tolkat uppdraget som att min uppgift är att föreslå distinkta tekniska lösningar. Sådana får tas fram under utvecklingsarbetet, rimligen i nära samarbete med erfarna tekniker och systemmän.

En övergripande synpunkt är att de tekniska lösningarna inte bör vara alltför avancerade i den meningen att de skulle kräva nedladdning av extra program etc. Normalt bör filerna i Litteraturbanken i sina användarversioner vara avpassade för visning i de mest spridda webbläsarna som Internet Explorer, Netscape m.fl. Vid val av lösningar för överföringshastigheter m.m. bör utgångspunkten vara att de ska fungera bra (utan enerverande väntetider) för användare med uppkopplingar av typen Telia ADSL, dvs., användare som saknar de riktigt snabba lösningar som finns via nätverk inom t.ex. universitet.

Digitalisering. Digitaliseringen av verk som ännu inte föreligger i elektroniska versioner kan ske på två sätt, antingen via inmatning (inskrivning) eller via scanning. Vilken metod som används är i hög grad en ekonomisk fråga. Scanning brukar erbjuda en grad av korrekthet på ca 98 procent. Siffran kan verka ange en hög precision och säkerhet. Men eftersom en boksida omfattar 2.000 à 3.000 nedslag, betyder en felmarginal om 2 procent att varje sida i genomsnitt kommer att rymma 40 à 60 fel. Liknande problem kan förutses med inmatning. För att Litteraturbanken ska bli textuellt pålitlig krävs alltså betydande insatser i form av korrekturläsning och eventuell dubbel inmatning /scanning (varigenom de två versionerna kan jämföras med varandra så att fel eller tveksamheter blir synliga). Korrektur bör regelmässigt läsas av två av varandra oberoende granskare med språklig kompetens som är lämplig för det aktuella verket (t.ex. magisterstudenter eller doktorander inom litteraturvetenskap och nordiska språk). Det finns alltså skäl att räkna med att en digitalisering av tidigare tryckta verk innebär betydande kostnader.

Scanning av moderna tryck (från 1990-talet) bör kunna utföras inom Litteraturbanken med egen utrustning, medan scanning av äldre tryck kan kräva att tjänsten köps av firmor som har särskild utrustning och programvara, anpassad för

ojämnt tryck och ömtåliga originaldokument.

Filformat. Tillgängliggörandet av verken i Litteraturbanken via Internet kan ske i olika filformat. För digitala faksimil är en möjlighet pdf-format, filer som läses i ett speciellt program (Adobe Acrobat Reader) och är sökbara. En annan liknande lösning är postscript-filer. Också de efterliknar ett tryckt original, men är inte möjliga att bearbeta eller kopiera mellan program. I valet mellan de bägge förordar jag pdf, som är mer spritt och enklare att använda för hemdatorbrukaren.³⁵

För textsidor finns att välja flera slags SGML-baserade lösningar (Standard Generalized Markup Language). Kodningen (uppmärkningen) kan ske på flera nivåer, beroende på hur avancerad den behöver vara. Den enklaste och mest spridda är HTML (HyperText Markup Language), men eftersom det har begränsade uppmärkningsmöjligheter verkar det rimligare att använda XML (eXtensible Markup Language), som är ett smidigt men mer kraftfullt format, samtidigt som det är enkelt att konvertera mellan olika slags programvaror (webbläsare, ordbehandlingsprogram etc.). För de flesta användarna är XML en enkel och tekniskt genomskinlig lösning. Texterna kan läsas i en vanlig webbläsare, laddas ner, skrivas ut och kan enkelt kopieras mellan program. XML är också kompatibelt med TEI (Text Encoding Initiative), vilket gör formatet mycket flexibelt för uppmärkning av texterna.³⁶

Uppmärkning. En fördel med XML är att det är enklare att märka upp texterna, dvs. förse olika partier eller enskilda ord med olika typer av underliggande information. Denna är i regel inte synlig för användaren, men kan användas för sökningar, sortering och vetenskaplig bearbetning. Möjligheterna för sådan uppmärkning är i princip oändliga och bygger i regel på insatser av forskning och tolkning. Som några exempel på sådan uppmärkning kan nämnas: datering eller geografisk lokalisering av scener

³⁵ Som framgår är perspektivet här användarens. Det underliggande tekniska formatet kan naturligtvis vara ett annat än pdf.

³⁶ Fördelar med XML, jfr översikterna i Perry Willett, "Electronic Text Encoding in the Humanities", *Libraries, the Internet, and Scholarship: Tools and Trends Converging*, ed. Charles F. Thomas (New York & Basel: Marcel Dekker Inc., 2002), s. 133-154; Peter Flynn, "Is There Life Beyond the Web?", *Literary & Linguistic Computing* 17:1, 2002, s. 49-59.

(naturskildringar, Stockholm, kusten etc.); uppmärkning av ordtyper (adverb, färgord, etc.), uppmärkning av namn, litterära citat, repliker av kvinnor / män, etc. Sådan uppmärkning är naturligtvis en viktig möjlighet i Litteraturbanken. Min åsikt är dock att den inte bör lägga sina resurser på denna typ av detaljerad uppmärkning, som ju är en forskningsinsats i sig. Den bör överlämnas åt enskilda forskare (som naturligtvis har möjligheten att dela med sig av sitt arbete genom att tillhandahålla de uppmärkta texterna via Litteraturbanken). Syftet med Litteraturbankens uppmärkning bör främst styras av strävan att åstadkomma smidigt fungerande sökfunktioner för användaren.

Metadata. Varje dokument som publiceras i digital form kan förses med s.k. ”metadata”. De är något av en motsvarighet till bibliografiska uppgifter, men rymmer också beskrivningar av tekniska data kring dokumentet (tekniskt format, storlek etc.). Metadata är viktiga för beskrivningen av dokumentet, men också för sökfunktioner (där sökningen t.ex. kan avgränsas efter författarens kön, verkets genre eller flera kriterier). Metadata kan t.ex. rymma uppgifter om upphovsmannen (namn, kön, levnadstid), om originalets publicering (år, publikation), förlagan för den digitala versionen (originaltryck, textkritisk utgåva), ämnesord (ex. uppgifter om genre), vem som ombesörjt den digitala versionen och när den gjorts, liksom om tekniskt format m.m. En spridd standard på området är Dublin Core, som jag menar att Litteraturbanken bör ansluta sig till.³⁷ En mer preciserad genomgång av vilka uppgifter som bör anges som metadata behövs i utvecklingskedet, helst i kontakt med liknande digitala fulltextprojekt i andra länder. I viss mån är Dublin Core avpassat för att upphovsmannen (utgivare etc.) ska kunna sköta inmatningen, men verklig bibliografisk stabilitet får verksamheten om den sköts av katalogavdelningen (eller motsvarande) på ett bibliotek, där kompetensen på området är betydande. I Sverige bör märkningen kompletteras med MARC21, det format som används för katalogisering i Libris.

Det är önskvärt att dokumenten i Litteraturbanken förses med metadata på tre nivåer (i förekommande fall två, nr 1 och 3):

³⁷ En grundläggande presentation av Dublin Core finns i Sten Hedberg, ”Dublin Core i Sverige – en minsta gemensam nämnare eller ...?”, *Human IT* nr 4, 1999, s. 51-67. Den senare utvecklingen för The Dublin Core Metadata Initiative kan följas på: <http://www.dublincore.org>.

1. Uppgifter om det digitala dokumentet (utgivare, storlek, tekniskt format, författare etc.)
2. Uppgifter om den omedelbara förlagan till det digitala dokumentet (t.ex. vilken textkritisk utgåva som har använts: förlag, redaktör, utgivningsår, etc.)
3. Uppgifter om originaltrycket (dvs. var verket publicerades första gången).

I ett sådant system kan varje verk förses med en ”identifikator”, ett nummer som anger vilket verk det är frågan om.³⁸ En teoretiskt och praktiskt viktig fråga är här avgränsningen av termen ”verk”. Ska den omfatta en generell utgåva (*Samlade dikter*), en enskild diktsamling (*Kriser och Kransar*) eller en enskild dikt (”Pinsamt intermezzo”)? Ur Litteraturbankens synvinkel vore det fördelaktigt om den sist nämnda nivån valdes. Det underlättar skapandet av ett system där användarna (läsare, lärare etc.) själva kan sätta samman ”digitala antologier” med exempelvis dikter och noveller från olika tider. Samtidigt är det rimligast att tänka sig att systemet för identifikatorer utarbetas i samarbete med den nationella biblioteksdatan Libris, som har intresse av att det kan bli nationellt tillämpligt inom biblioteksvärlden.

³⁸ Observera särskilt att identifikatorn har alltså avses gälla verket (den abstrakta andliga skapelsen), inte det i sammanhanget aktuella dokumentet (datafilen).

V. ORGANISATION

Erfarenheter från tidigare stora digitala projekt liknande Litteraturbanken visar att de har mycket att vinna på nationell samordning och på en uppläggning där de inte begränsas till uttryck för en viss, enskild institutions verksamhet.³⁹

Eftersom verksamheten vid Litteraturbanken ska vara avgiftsfri är det rimligaste alternativet att den drivs av andra än aktörer på allmänbokmarknaden (förlag, distributionsorganisationer etc.), som ju skulle riskera att hamna i ett konkurrensförhållande till sig själva. Eftersom Litteraturbanken ska vara ett gemensamt nationellt initiativ för forskning, undervisning och folkbildning bör den gärna drivas gemensamt av flera aktörer på området. Dessa bör i första hand sökas bland sådana som har erfarenhet av digitalt tillgängliggörande av det slag som här är aktuellt. Förmågan till kvalitetssäkring och långsiktighet i arbetet är viktiga aspekter i sammanhanget. Ett samarbete mellan flera aktörer (med tydligt angivna ansvarsområden) skulle sannolikt vara till stor fördel för Litteraturbanken.

Litteraturbanken bör därför konstrueras som en förening eller stiftelse som drivs gemensamt som en organisatoriskt fristående verksamhet i förhållande till den eller de redan existerande institutioner som kan vara parter i arbetet med Litteraturbanken. Det betyder att Litteraturbanken har egna medel, egen budget, kan anställa personal och anskaffa eget material. Rimligt är att tänka sig att Litteraturbanken borde utgöra en egen Internet-domän, snarare än att läggas under någon existerande institutions. (Det kan exempelvis påpekas att namnet www.litteraturbanken.se fortfarande är ledigt.) Oavsett var och av vilka arbetet bedrivs, markerar en sådan namngivning Litteraturbankens ställning av självständigt nationellt projekt.

Med bakgrund i dessa utgångspunkter (och i tidigare presenterade överväganden om

³⁹ Jfr Mats Dahlström, ”Trycket från trycket: fixerade, mindre editioner eller mindre fixerade arkiv?”, *Bok og skjerm: forholdet mellom bokbasert og digitalt basert tekstutgivelse*, red. Jon Gunnar Jørgensen, Tone Modalsli, Espen S. Ore & Vigdis Ystad (Oslo: Fagbokforlaget, 2001), s. 61-80. Ett digitalt ”preprint” av uppsatsen finns tillgängligt via <http://www.adm.hb.se/personal/mad/nne00.htm>.

syfte och avgränsningar) presenterar jag nedan några olika modeller för hur Litteraturbanken kan organiseras. Gränserna mellan de olika alternativen är självfallet inte absoluta (exempelvis kan alla innefatta styrelser med personer från olika organ), men för tydligheten skull har jag renodlat dem. De fyra förslagen nedan ser jag som huvudalternativen. Av dem är det fjärde förslaget det jag förordar.⁴⁰

(1) *Av Svenska Akademien*

Litteraturbanken drivs av Svenska Akademien som ett uttryck för akademiens verksamhet för att främja svenska språket och litteraturen. Akademien har åstadkommit Litteraturbanken genom att driva frågan. *Fördelar:* Akademiens självständighet och kulturella ställning garanterar Litteraturbankens rykte. Medlemmarnas kompetens vad gäller att välja material till Litteraturbanken. Samordningsfördelar med övriga utgivningsprojekt från akademien. Viss möjlighet till egenfinansiering. *Nackdelar:* Akademien bedriver f.n. ingen jämförbar verksamhet med egen personal. Det nationella uppdrag som Litteraturbanken utgör kan komma i konflikt med akademiens självständighet om verksamheten behöver finansieras från annat håll.

(2) *Inom Språkbanken*

Litteraturbanken byggs upp som en del av Språkbanken. *Fördelar:* Utomordentlig kompetens finns redan beträffande digital fulltextpublicering, programmering, etc. Materialet kan införas som en del av Språkbankens korpus och därmed nyttiggöras i andra sammanhang. Språkbanken är en välkänd inrättning på området. *Nackdelar:* Språkbanken har inte arbetat i nämnvärd omfattning med digitala faksimil och saknar egna samlingar för att producera dem. Kvalificerade bibliografiska kunskaper saknas, vilket delvis kan

⁴⁰ Utöver dem finns flera andra möjliga alternativ, som jag dock inte har funnit befogat att presentera i detalj eftersom argumenten för dem är svaga. Ett är att inrätta en ny statlig myndighet. Ett annat att förlägga den till den föreslagna nya myndigheten Svenska Språkrådet. Ett tredje är att bygga upp verksamheten inom en redan existerande universitetsinstitution eller bibliotek andra än de som nämnts. Ett fjärde är att bygga upp Litteraturbanken inom ett existerande lärt samfund (ex. Svenska Vitterhetssamfundet) I inget fall har lösningarna dock några särskilda fördelar utöver de fyra huvudalternativen, utan skulle tvärtom åstadkomma extra kostnader och behov av inköp av tjänster utifrån.

leda till problem beträffande metadata. F.n. ingen möjlighet till egenfinansiering.

(3) *Inom Kungliga Biblioteket*

Litteraturbanken byggs upp som en del av Kungliga Biblioteket. *Fördelar:* Utomordentlig kompetens finns redan beträffande publicering av digitala faksimiler. Delar av Litteraturbanken ansluter till pågående och planerad verksamhet. KB är en institution med nationellt ansvar. *Nackdelar:* KB har inte arbetat i stor omfattning med digital fulltextpublicering av det slag som avses. F.n. ingen möjlighet till egenfinansiering.

(4) *I samarbete mellan Svenska Akademien, Språkbanken och Kungliga Biblioteket*

Argumenten för ett samarbete framgår av de korta summeringarna ovan: inom de tre institutionerna finns ett kunnande som bör kombineras för att göra Litteraturbanken effektiv och väl förankrad.

En samarbetslösning som den i (4) kräver vissa praktiska överväganden. Efter egna överväganden och diskussioner med berörda parter stannar jag för följande förslag:

- a) Litteraturbanken utgör ett fristående institut i den meningen att den inte underställs exempelvis Kungliga Biblioteket, något universitet eller Språkbanken. Däremot bedriver den sin verksamhet i nära praktiskt samarbete med andra institutioner. Rent praktiskt utförs arbetet inom Litteraturbanken av tre självständiga men i detta fall samverkande enheter: Huvudredaktionen, Kungliga Biblioteket och Svenska Akademien. Huvudredaktionen ingår i Litteraturbanken och kan anställa personal, men kan också köpa tjänster från annat håll (Språkbanken, Kungliga Biblioteket, Svenska Akademien).
- b) Huvudredaktionen (HR) förläggs till Göteborg, detta för att underlätta ett nära samarbete med Språkbanken. Det innebär att föreståndaren för Litteraturbanken är verksam i Göteborg, liksom att Litteraturbanken har sin server och annan central datorutrustning där. Av praktiska skäl är det bäst om Huvudredaktionen kan vara samlokaliserad med Språkbanken.
- c) Litteraturbanken fungerar som en egen entitet i den mening att den har egen finansiering och en självständig ställning. Detta bör framgå genom att den har en egen domän (gärna www.litteraturbanken.se). För användaren är den alltså inte

underställd t.ex. Göteborgs universitet eller Språkbanken. Det hindrar inte att Litteraturbankens material kan integreras i annan verksamhet, t.ex. genom att ställas till Språkbankens förfogande som korpusmaterial. Det är också önskvärt att Litteraturbankens arbete bedrivs i nära samarbete med Språkbanken, t.ex. vad gäller personal, tekniska lösningar, programvara, etc. Rent konkret kan detta exempelvis betyda att en enskild person arbetar halvtid vid Litteraturbanken och halvtid vid Språkbanken.

- d) Inom arbetet med Litteraturbanken sker en ansvarsfördelning enligt följande:

Huvudredaktionen (HR) ansvarar för samordning, produktion av textsidor, bevakning av länkstruktur, teknisk support, länkning till och från digitala faksimil och litteraturhistoriskt kringmaterial. (Produktion av textsidor sker via inmatning eller inscanning; tjänsten kan köpas externt, inklusive korrekturläsning, men HR ansvarar för kvalitetssäkringen och den digitala publiceringen.) I HR:s uppdrag ingår också övervakning av säkerhetsrutiner, konvertering, planering av filstruktur, backup, etc. HR ansvarar vidare för en viss del av tilldelningen av metadata (främst den del som gäller de digitala dokumenten). HR står dessutom för vad som kan kallas omvärldskontakter – rådgivning till andra liknande projekt, marknadsföring av Litteraturbanken (bl.a. genom att se till att andra nätplatser länkar till den), bevakning av länkar till andra liknande nätplatser, m.m.

Organisatoriskt är HR en distinkt del av Litteraturbanken, men liksom vad gäller nedanstående institutioner kan arbetet inom HR i praktiken utföras av personer med anknytning till eller anställning hos andra institutioner (t.ex. Språkbanken). HR har dock det faktiska slutansvaret för Litteraturbankens verksamhet vad gäller tillgängliggörande, kvalitetssäkring och publiceringstempo.

Kungliga Biblioteket ansvarar för produktionen av faksimil, i regel genom scanning från egna samlingar. Det ansvarar också för delar av tilldelningen av metadata (främst uppgifter om förlagor, originaltryck, författare, genre). Om det visar sig lämpligt kan KB också (i samråd med Libris) utarbeta ett system för identifikatorer av enskilda verk. Med tanke på det utomordentligt stora datorkunnandet på KB bör KB så långt som möjligt beredas möjlighet att självt publicera de digitala faksimilen inom Litteraturbanken (dvs. få access till dess server).

Svenska Akademien ansvarar för det litteraturhistoriska kringmaterialet, antingen genom att producera sådant material själv eller genom att skaffa medarbetare som ansvarar för t.ex. ett visst författarskap. SA ansvarar samtidigt för den inre konsistensen i materialet, dvs. att det har liknande uppläggning och täckningsgrad för olika författare.

Samarbetet mellan de tre institutionerna kan beskrivas som att var och en har ansvar för att producera vissa typer av material, men att det slutliga ansvaret för samordning och publicering ligger hos Litteraturbanken. Det är därför mycket viktigt att arbetsrutinerna blir sådana att publiceringen av material som har färdigställts på annat håll sker snabbt och smidigt inom Litteraturbanken.

- e) Litteraturbanken bör ledas av en särskilt utsedd *föreståndare* vars uppgift är att leda och samordna det dagliga arbetet. Föreståndaren bör vara verksam vid HR. Organisatoriskt överordnad denna föreståndare ska vara en *styrelse*. I denna ingår representanter för de tre samverkande institutionerna (HR, KB, SA), liksom för folkbildningsintressen, folkbibliotek, skolvärlden, universiteten och textutgivare. I styrelsen bör också ingå tekniker / systemmän. Styrelsens uppgifter är bl.a. att avgöra vilken slags material som bör publiceras, att bevaka arbetsrutinerna inom Litteraturbanken (för att undvika förseningar och flaskhalsar), ha överinseende över kvalitetssäkringen och avgöra strategier för Litteraturbankens framtida utveckling.⁴¹

⁴¹ Ett särskilt problem gäller äganderätten till Litteraturbankens samlingar, då särskilt vad som ska ske med dem om Litteraturbanken läggs ner eller får radikalt förändrad inriktning. Så länge Litteraturbanken fungerar som en allmänt tillgänglig icke-kommersiell verksamhet tillhör samlingarna den, då under förutsättningen att Litteraturbanken inte bedriver kommersiell handel med samlingarna. Om Litteraturbanken läggs ner (efter en försöksperiod eller senare) bör samlingarna erbjudas den eller de som har finansierat verksamheten, men under villkoret att samlingarna som tidigare används för en allmänt tillgänglig icke-kommersiell verksamhet.

VI. FÖRSLAG TILL PILOTPROJEKT

Min utgångspunkt har varit att en utredning som denna inte är avsedd att detaljstyra och detaljplanera Litteraturbanken, utan mer ange vissa ramar och syften. Tekniska lösningar får sedan prövas ut för att passa dem, men också så att de blir så tekniskt stabila och utvecklingsbara som möjligt. Innan Litteraturbanken kan förverkligas i full skala krävs alltså åtskilligt arbete för att utveckla organisation, tekniska lösningar och gränssnitt. Detta utvecklingsarbete bör rimligen ske inom en struktur som överensstämmer med Litteraturbankens. Ett skäl är att formerna för samarbete och styrning ska kunna prövas under faktiska förhållanden. Och ett annat är att den samlade kompetens som organiseras i dessa former ska kunna bidra till utvecklingsarbetet.

Mitt förslag är därför att Litteraturbanken till en början skapas som ett pilotprojekt, avsett dels att åstadkomma digital publicering av ett antal verk, dels att bygga upp en teknisk och organisatorisk struktur för denna publicering. Allt detta bör ske under överinseende av en styrelse och under noggranna överväganden av hur lagringsformat, publiceringsformat, uppmärkning, filstruktur, länkningar m.m. ska organiseras för att Litteraturbanken ska kunna växa utan rent strukturella problem. Arbetet bör också innefatta utarbetande av mer detaljerade instruktioner och måldokument för systemmän, korrekturläsare m.fl., liksom författande av olika sorters kringmaterial inom Litteraturbanken (biografiska översikter, presentationer av förlagor etc.). Ett inslag i pilotprojektet ska också vara kontakter med olika aktörer för att dra nytta av de erfarenheter som gjorts i liknande projekt. I Sverige är projekt Runeberg den viktigaste kontakten (utöver de aktörer som är inblandade i arbetet med Litteraturbanken), utomlands förmodligen ADL och ETC (← III).

Det är av vikt att pilotprojektet omfattar olika slags material: redan existerande digitala slutversioner, digitalisering av textkritiska utgåvor av klassiker, av äldre verk och av samtida verk (gränsen mellan de bägge sista kategorierna dras här författarrättsligt, dvs. efter 70-årsgränsen). Variationen är avsedd att pröva olika tekniska lösningar utifrån

materiallets skiftande karaktär.

Jag föreslår att pilotprojektet omfattar följande kategorier:⁴²

1) *Svenska Akademiens Internetversioner*

Litteraturbanken publicerar ett antal volymer ur SA:s klassikerserie. Volymerna väljs i samråd med SA.

2) *Svenska Vitterhetsamfundets Internetversioner*

Inom SVS s.k. ”blå serie” publicerades för några år sedan fyra romaner av Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén och Sophie von Knorring. De har blivit mycket använda i undervisningen, liksom i forskning och för påbyggnadsuppsatser. Texterna i de fyra volymerna har ännu inte publicerats digitalt.

(Den pågående digitala publiceringen av Almqvists Samlade Verk lämnas utanför pilotprojektet. Om Litteraturbanken får en mer permanent status är det dock önskvärt att ASV flyttas över dit så snart som möjligt.)

3) *Volymer ur Svenska Vitterhetsamfundets tryckta utgivning*

Svenska Vitterhetsamfundets tryckta utgivning är en betydande framtida resurs för Litteraturbanken. Den rymmer olika slags material som i ett utvecklingsskede kan låta Litteraturbanken prova ut flera tekniska och pedagogiska lösningar. Med tanke på detta föreslår jag att pilotprojektet omfattar följande verk: Georg Stiernhielm *Hercules* (SFSVS VIII:1, s. 9-26 med kommentarer VIII:2, s. 12-31, 41-93): en utgåva av detta välkommenterade verk ställer krav på pedagogiska lösningar, samtidigt som den kan kombineras med KB:s digitala faksimil; Anna Maria Lenngren, *Samlade skrifter* (ca 900 s. dikter, brev, prosaskisser m.m. + kommentarer) är användbar för undervisning och forskning, samtidigt som den skulle utgöra en fullskalig författarskapsutgåva; Viktor Rydbergs *Singoalla* (ca 260 s. + kommentarer) som är av särskilt intresse som flerversionellt verk.

⁴² Förslagen i punkterna 1-3 kräver naturligtvis godkännande av de berörda parterna. Preliminära kontakter i anslutning till denna utredning tyder på en positiv inställning från deras håll.

4) *Digitalisering av äldre svensk skönlitteratur*

Litteraturbanken väljer och digitaliserar själv ett antal verk av författare som är upphovsrättsligt fria (dvs. varit döda sedan 1932). Vilka författare och verk som ska väljas kräver strategiska diskussioner, liksom granskning av vilka förlagor som kan vara aktuella. Bland författare som blivit rättsligt fria på senare år kan nämnas Alfhild Agrell († 1923), Ola Hansson († 1925), Maria Sandel († 1927), Birger Sjöberg († 1929) och Hjalmar Bergman (†1931). Med tanke på att Litteraturbanken också ska rymma författarpresentationer bör antalet författare begränsas, men av varje författare bör flera verk publiceras.

5) *Nyare svensk skönlitteratur*

Insamling på frivilligbasis av några verk av nyare (författarrättsligt skyddade) svenska författare. Publiceringen sker antingen genom digitalisering av tryckta verk eller genom konvertering av förlagets datafiler. Anskaffandet av materialet kan antingen ske genom personliga kontakter via Litteraturbanken eller genom en öppen inbjudan t.ex. via Sveriges Författarförbund till intresserade författare att erbjuda Litteraturbanken material.⁴³

I samtliga fall publiceras verken som: (a) textsidor (b) digitala faksimil av förlagorna (c) faksimil av originaltrycken. Dessutom produceras särskilda författarpresentationer och annat kringmaterial. Meningen är alltså inte att de tryckta volymernas inledningar ska publiceras digitalt in extenso. Materialet ska kvalitetssäkras textuellt innan publiceringen (← IV), vilket blir resurskrävande. Samtidigt är det väsentligt att Litteraturbanken får en omfattande verksamhet under detta pilotprojekt. Skälen är två: dels att organisationen måste visa sig klara av en sådan arbetsbelastning, dels att en lyckad lansering av Litteraturbanken kräver att användarna får tillgång till relativt omfattande resurser.

Allt detta material publiceras i Litteraturbankens gränssnitt och i ett pedagogiskt utförande som så långt som möjligt liknar den önskvärda slutversionen. Detta kommer med nödvändighet att medföra vissa inslag av *trial and error* i arbetet. En god hjälp

⁴³ Om Litteraturbanken byggs upp som en permanent verksamhet bör en sådan inbjudan med viss regelbundenhet skickas till medlemmarna i författarförbundet.

därvidlag kan vara att i ett visst skede pröva preliminära versioner i arbete med t.ex. gymnasieelever och studerande på universitet, men också att öppna Litteraturbanken för synpunkter från vana Internetanvändare som redan utnyttjar liknande resurser.

Kostnaderna för pilotprojektet har jag uppskattat till följande:

- * 1 föreståndare för Litteraturbanken (vid Huvudredaktionen) 50 %
- * 1 systemman vid Huvudredaktionen 50 %
- * 1 bibliotekarie (motsvarande) vid KB med ansvar för digitalisering av faksimil 50 %
(Lönekostnaderna i samtliga fall naturligtvis beroende av personens meriter och tidigare lön.)
- * Arvode för litteraturhistoriskt kringmaterial (författarpresentationer, bibliografiska listor etc.)

- * Styrelsens arbete (resor etc.). Under pilotprojektet är det naturligt att Styrelsen sammanträder relativt ofta, men under reguljär verksamhet bör det räcka med ett möte per termin.

- * Scanning (inklusive OCR-bearbetning) och korrekturläsning. Kostnaderna för detta är svåra att uppskatta, men erfarenheterna från Svenska Vitterhetssamfundet är att kostnaden för scanning av äldre text ligger på ca 20 kr / sida (+ moms) och för korrekturläsning på 100 kr / timme (+ lkp) med en genomsnittlig hastighet på 6 sidor i timmen. Eftersom Litteraturbanken avser att arbeta med dubbla korrekturläsare blir kostnaden per sida ca 33 kr. (Enligt dessa uppgifter blir kostnaden för scanning och dubbel korrekturläsning av 100 sidor ca 5.300 kr. Det bör åter betonas att uppgifterna är ungefärliga.)⁴⁴

- * Investeringar för hårdvara (datorer, servers, scanner etc.), liksom för programvara. Utrustningen måste sedan kontinuerligt uppgraderas och bytas ut.

⁴⁴ Uppgifter om kostnader för korrekturläsning etc. från Huvudredaktören inom Svenska Vitterhetssamfundet Barbro Ståhle Sjönell.

Det är rimligt att tänka sig att pilotprojektet löper över tre år. Jag tar här inte ställning till frågan om finansieringen av det. Dock kan noteras att förslaget innebär att verksamheter som redan drar kostnader på annat håll flyttas in i Litteraturbanken, nämligen dels publiceringen av Svenska Akademiens klassiker som berikade digitala faksimil, dels Internetversionerna av Svenska Vitterhetssamfundets utgåvor.

Särskilt ska betonas vikten av att pilotprojektet resulterar i lösningar som är tekniskt stabila och användbara för icke-specialister. Det betyder snabba nedladdningstider, enkel åtkomlighet, pedagogiska gränssnitt, teknisk tålighet hos systemet för många samtidiga användare m.m. Det är också väsentligt att Litteraturbanken relativt snabbt under pilotprojektet publicerar material och fortsätter att göra så i god takt. Det är väsentligt att materialet utformas i slutversioner som blir allmänt tillgängligt för forskare och andra användare, detta för att systemet ska kunna provas tekniskt och pedagogiskt.

VII. SUMMERING: TIO PUNKTER OM LITTERATURBANKEN

Utredningen, som har kommit till på initiativ av Svenska Akademien och med finansiering från Riksbankens Jubileumsfond, har presenterat mina överväganden och förslag angående Litteraturbanken. Huvudtankarna summeras nedan i följande punkter.

1. Utredningen förordar inrättandet av en Litteraturbank som ska publicera digitala slutversioner av svenska skönlitterära verk och viss humanistisk litteratur. Den ska vara ett gemensamt nationellt initiativ vars verksamhet är oberoende av enskilda universitets tillfälliga prioriteringar. (Frågan om finansiering har inte ingått i uppdraget.) Verksamhet av denna typ pågår i andra länder, men har hittills inte fått nationell omfattning och samordning i Sverige. (← I.1)
2. Litteraturbankens uppgift är att vara en kulturhistorisk och litterär resurs för forskning, undervisning och folkbildning. Dess målgrupp ska vara forskare, universitetsstudenter, gymnasister och litterärt allmänintresserade. De verk som publiceras inom Litteraturbanken bör förses med introducerande och kommenterande material för att fungera pedagogiskt. Materialet ska vara textuellt kvalitetssäkrat och publiceras i fulltextversioner, dels som textsidor, dels som digitala faksimil. (← I.2, II.1, II.6)
3. Litteraturbankens huvuduppgifter ska vara att samla in, arkivera och publicera material, samt göra det möjligt för användare att arbeta med det. Den ska också fungera rådgivande för liknande projekt. (← II.5)
4. De digitala slutversionerna består dels av sådana som kan hämtas från förlag, vetenskapliga textutgivare och viss publicering på Internet, dels sådana som kan skapas genom digitalisering av tryckta utgåvor (textkritiska utgåvor eller originaltryck). Litteraturbanken omfattar däremot inte material som enbart har publicerats på Internet, inte s.k. ”e-böcker” och inte heller digitala författararkiv (arbetsversioner etc.). (← II.2-3)
5. Litteraturbanken ska vara gratis och icke-kommersiell. Insamlingen av föfattarettsligt skyddat material bygger på att det ställs till Litteraturbankens förfogande på frivilligbasis. Insamlingen av föfattarettsligt fritt material bygger främst på egna initiativ från Litteraturbanken. (← II.4)

6. Publiceringen sker via Internet och omfattar både textsidor (XML) och faksimilsidor (pdf). Verken ska länkas till den nationella biblioteksdatan Libris. Den digitala publiceringen inom Litteraturbanken kan ske på flera nivåer (från digitala faksimil av handskrifter via faksimil av originaltryck och till länkade texter) och varje verk bör om möjligt göras tillgängligt i flera format. Produktion av tryckta böcker (via s.k. Print-On-Demand) är dock inte aktuell. (← II.6. IV)
7. Litteraturbanken bör bedrivas som ett samarbete mellan flera svenska aktörer som har arbetat med verksamhet som faller inom dess område. Den bör också dra lärdomar från utländska syskonprojekt. (← III.1-2)
8. Litteraturbanken ska vara en organisatoriskt och ekonomiskt självständig enhet, vilket helst bör markeras genom att den har en egen Internet-domän, förslagsvis kallad www.litteraturbanken.se. Organisatoriskt bör Litteraturbanken konstrueras som ett samarbetsprojekt mellan tre organ med nationellt ansvar för olika områden: Kungliga Biblioteket, Språkbanken och Svenska Akademien. Huvudredaktionen (HR) förläggs till Göteborg (helst i anslutning till Språkbanken) och ansvarar för urval, samordning, publicering av textsidor, omvärldskontakter m.m. KB ansvarar för publicering av digitala faksimil och merparten av uppmärkning / katalogisering. SA ansvarar för författarpresentationer, litteraturhistoriskt kringmaterial m.m. (← V)
9. Verksamheten leds av en föreståndare vid HR. Hon eller han är underställd en styrelse med representanter för de samarbetande institutionerna, forskarvärlden, folkbibliotek m.m.. (← V)
10. Litteraturbankens verksamhet bör startas i form av ett pilotprojekt som omfattar publicering dels av verk som föreligger i digital form, dels digitalisering av redan tryckta verk (textkritiska utgåvor, äldre och nyare verk i originalutgåvor). Projektet bör löpa över tre år och vara avsett att prova ut de tekniska och pedagogiska lösningar som ska användas. (← VI)